

University of Groningen

De Bijbel herschreven

Ruiten, Jacques van

Published in:
De rollen van de Dode Zee

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2011

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Ruiten, J. V. (2011). De Bijbel herschreven: Het verblijf van Abram en Sarai in Egypte (Gn 12,9-13,4) in het boek Jubileeën (Jub 13,10-16) en het Genesis Apocryphon (1QapGen XVIII-XXI). In *De rollen van de Dode Zee* (blz. 237-274). Vlaamse Bijbelstichting; Uitgeverij Acco.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

DE BIJBEL HERSCHREVEN
HET VERBLIJF VAN ABRAM EN SARAI
IN EGYPTEN (GN 12,9–13,4)
IN HET BOEK JUBILEEËN (JUB 13,10-16)
EN HET GENESIS APOCRYPHON
(1QAPGEN XVIII-XXI)

JACQUES VAN RUITEN¹

Inleiding

Al sinds de klassieke oudheid heeft men oog gehad voor letterlijke en thematische overeenkomsten tussen teksten. Volgens de antieke retorica was het van belang gezaghebbende teksten zo goed mogelijk na te bootsen en daarbij de eigen inbreng zoveel mogelijk achterwege te laten. Originaliteit werd minder hoog gewaardeerd dan het na-doen, het overdoen, het nagaan hoe anderen het hebben gedaan. Dit moest uiteindelijk een stimulans vormen voor het zelf doen. In de klassieke filologie bestond de *imitatio*, de navolging van vroegere teksten, erin zich te voeden met de ideeën en formuleringen van grote literaire voorgangers. Deze *imitatio*

1. Een uitgebreidere versie van dit artikel verschijnt in het Engels in H. ASSEL – S. BEYERLE – C. BÖTTCH (ed.), *Beyond Biblical Theologies*, (WUMNT), Tübingen: Mohr Siebeck, 2011.

was bovendien verbonden met de *variatio* en de *aemulatio*. De *variatio* bestond uit het variëren op de oude thema's en teksten door onverwachte toepassingen en andere formuleringen. Bij de *aemulatio* ('wedijver') daarentegen dacht men eerder aan de functie van dit imiteren en variëren als een poging om de kwaliteiten van een voorbeeldige tekst te evenaren en zo mogelijk te overtreffen. Men liet het oude onaangetast. Het ging erom steeds hetzelfde te zeggen met andere woorden en zinnen.

De literatuur van de vroege joodse en christelijke tradities biedt bij uitstek een beeld van een voortdurende herhaling van teksten. In de apocriefe en pseudepigrafische literatuur, in het Nieuwe Testament en in de rabbijnse literatuur treft men zeer vele voorbeelden aan van het opnemen van teksten uit het Oude Testament, die in een nieuwe situatie een nieuwe toepassing krijgen².

Het verschijnsel dat oudere teksten worden opgenomen in jongere doet zich ook voor in het Oude Testament zelf³. Soms wordt een uitdrukkelijk verband tussen twee teksten gelegd. Dit is, bijvoorbeeld, het geval bij citaten met een bronvermelding. Soms wordt hierbij de naam van de oudere tekst gegeven. Dit gebeurt onder meer in enkele postexilische teksten die uitleggen dat een bepaalde religieuze praktijk wordt uitgevoerd 'zoals geschreven staat in de wet van Mozes' (bv. Ezr 3,2; 2 Kr 23,18; vgl. 1 K 2,3). Het is in deze gevallen niet altijd even duidelijk waar de schrijver precies naar verwijst. Vaak lijkt de uitdrukking 'de wet van Mozes' te verwijzen naar een boek dat er ongeveer zo moet hebben uitgezien als onze Pentateuch. Soms verwijst deze uitdrukking echter naar het boek Deuteronomium en is het

2. Een verzameling van vroegjoodse en vroegchristelijke teksten en tradities verbonden met de perikopen in de Pentateuch treft men aan in J.L. KUGEL, *The Bible as It Was*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.

3. Zie bijvoorbeeld: B.D. SOMMER, *A Prophet Reads Scripture: Allusion in Isaiah 40-66* (Contraversions: Jews and Other Differences), Stanford, CA: Stanford University Press, 1998.

mogelijk een specifieke tekst te identificeren, zoals in 2 Koningen 14,6, waar de schrijver verwijst naar Deuteronomium 24,16.

De meeste verwijzingen naar eerdere werken in het Oude Testament zijn echter impliciet van aard. Je kan dan slechts op grond van de woordkeus, en soms op grond van de thematiek of de structuur van een tekst vaststellen of een bepaalde tekst aanwezig is in de jongere tekst, of niet. Als voorbeeld verwijs ik naar Maleachi 1,6–2,9 en Psalm 4 waar, zonder dat het vermeld wordt, uitvoerig gebruik gemaakt wordt van de priesterzegen (Nu 6,23–27).

Het is ook mogelijk dat een nieuw werk grote gedeelten van een ouder werk woord voor woord overneemt, zodat de nieuwe tekst niet zonder meer verwijst naar een of meer verspreid voorkomende teksten, maar grote gedeelten van het oudere werk incorporeert. Kronieken is het meest duidelijke voorbeeld van dit fenomeen, omdat het, vaak min of meer woordelijk, grote stukken herhaalt uit de boeken Samuel en Koningen. We zouden deze vorm van impliciete verwijzing 'inclusie' of 'insluiting' kunnen noemen. Het is belangrijk hierbij te benadrukken dat deze auteurs geen interpreterend commentaar op de vroegere werken schreven, maar de oudere gezaghebbende teksten herschreven zodat zij deze konden toepassen in een nieuwe context. Het resultaat van deze tekstuele strategie was een nieuwe compositie. Men treft hetzelfde fenomeen aan in de vroegjoodse literatuur in werken zoals het boek *Jubileën*, het *Genesis Apocryphon*, de *Tempelrol* en het *Liber Antiquitatum Biblicarum* van Pseudo-Philo.

De Bijbel herschreven

Deze werken die oudere composities 'insluiten' worden vaak onder één en hetzelfde literaire genre gerangschikt, nl. 'de Bijbel herschreven'. Deze term werd voor het eerst gebruikt door Geza Vermes, die hem definieerde als een mi-

drasj-achtige tussenvoeging van een haggadische ontwikkeling in het bijbelse verhaal, bedoeld om van te voren op vragen in te gaan en problemen op te lossen⁴. 'De Bijbel herschreven' biedt geen expliciet commentaar op een vroegere tekst, maar volgt de Schrift, hoewel hij ook talrijke toevoegingen en interpreterende ontwikkelingen insluit. Volgens George Nickelsburg is 'de Bijbel herschreven' nauw verbonden met de bijbelse teksten⁵. Hij breidt deze uit, parafraseert ze, en becommentarieert ze impliciet. Hij heeft een samenhangende, chronologische orde. Hoewel hij gebruik maakt van bijbelse woorden en zinnen, worden deze niet gemarkeerd door het citeren of het gebruik van lemmata, maar zijn deze geïntegreerd in een naadloze hervertelling van het bijbelse verhaal⁶. Anderen gebruiken de term 'de Bijbel herschreven' niet om naar een specifiek genre te verwijzen, maar naar een literaire strategie die in diverse genres gebruikt kan worden binnen uiteenlopende interpretatieve geschriften⁷. Recentelijk heeft men ook voorstellen gedaan om geheel van deze term af te zien, omdat de term 'Bijbel' rond het begin van onze jaartelling niet bestond, terwijl ook de notie van 'herschrijven' onduidelijk is.

4. G. VERMES, *Scripture and Tradition in Judaism: Haggadic Studies* (StPB, 4), Leiden: Brill, 1961, p. 95.

5. G.W. NICKELSBURG, *The Bible Rewritten and Expanded*, in M.E. STONE (ed.), *Jewish Writings of the Second Temple Period: Apocrypha, Pseudepigrapha, Qumran Sectarian Writings, Philo, Josephus* (CRINT, II/2), Assen: Van Gorcum, 1984, 89-154, p. 89.

6. P.S. ALEXANDER, *Retelling the Old Testament*, in D.A. CARSON – H.G.M. WILLIAMSON (ed.), *'It is Written': Scripture Citing Scripture. Essays in Honour of Barnabas Lindars*, Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1988, 99-121, pp. 116-117.

7. Zie bv. D.J. HARRINGTON, *Palestinian Adaptations of Biblical Narratives and Prophecies. Part 1: The Bible Rewritten (Narratives)*, in R.A. KRAFT – G.W.E. NICKELSBURG (ed.), *Early Judaism and its Modern Interpreters* (The Bible and its Modern Interpreters, 2), Philadelphia, PA: Fortress, 1986, 239-247, 253-255; B. HALPERN-AMARU, *Rewriting the Bible: Land and Covenant in Post-Biblical Jewish Literature*, Valley Forge, PA: Trinity Press International, 1994.

In plaats daarvan heeft met voorgesteld de term 'parabijbelse' of 'paratekstuele' literatuur te gebruiken⁸.

Een opkomend verschijnsel van gezaghebbende literatuur

In het vroege jodendom, vóór de eerste eeuw van onze jaartelling, was er geen eenduidige lijst van boeken die als gezaghebbend, als het feitelijke woord van God, werden beschouwd door het gehele Joodse volk⁹. De Bijbel als de canon van heilige boeken bestond nog niet ten tijde van de compositie van het boek *Jubileën* of het *Genesis Apocryphon*. De karakterisering van deze werken als 'herschreven Bijbel' of 'para-bijbelse' teksten is daarom enigszins problematisch en in feite anachronistisch.

Men moet dit gegeven echter ook niet overdrijven, omdat er genoeg aanwijzingen zijn dat in de laatste eeuwen vóór het begin van de gewone jaartelling verscheidene boeken door joodse groepen beschouwd werden als goddelijk geïnspireerde werken, als het woord van God, en verplichtend voor het religieuze leven. Er is zelfs voldoende bewijs voor het bestaan van collecties van dergelijke boeken in een vroege vorm. De precieze inhoud van deze collecties is echter minder duidelijk. Het wordt algemeen aangenomen dat veel van de boeken die later zijn opgenomen in de canon van de Hebreeuwse Bijbel reeds in een vroeg stadium als

8. D.K. FALK, *The Parabiblical Texts: Strategies for Extending the Scriptures in the Dead Sea Scrolls* (LSTS, 63 = CQS, 8), London: T&T Clark, 2007; P.S. ALEXANDER – A. LANGE – R. PILLINGER (ed.), *In the Second Degree: Paratextual Literature in Ancient Near Eastern and Ancient Mediterranean Culture and Its Reflections in Medieval Literature*, Leiden: Brill, 2010.

9. J.C. VANDERKAM, *Revealed Literature in Second Temple Period*, in ID., *From Revelation to Canon: Studies in the Hebrew Bible and Second Temple Literature* (JSJS, 62), Leiden: Brill, 2000, 1-30; ID., *The Wording of Biblical Citations in some Rewritten Scriptures*, in E.D. HERBERT – E. TOV, *The Bible as a Book. Vol 4: The Hebrew Bible and the Judaean Desert Discoveries*, London – Newcastle – Grand Haven: British Library, 2002, 41-56.

gezaghebbend werden beschouwd, maar dit geldt niet voor alle boeken. Bovendien beschouwden bepaalde groeperingen sommige boeken die later niet werden opgenomen in de Hebreeuwse Bijbel, als gezaghebbend.

Het lijkt zo te zijn dat niet alleen de omvang van de collecties, maar ook de inhoud van de boeken zelf nog niet helemaal vaststond. Er hebben afwijkende teksten van hetzelfde boek bestaan, evenals aanpassingen van een oorspronkelijke compositie. Klaarblijkelijk was er een grote vrijheid bij de overlevering van heilige teksten, iets wat ook naar voren komt in, bijvoorbeeld, de redactiegeschiedenis van de bijbelse boeken. Een bekend voorbeeld is het boek Jeremia, een boek dat vanaf de oudheid bewaard is in twee verschillende uitgaven¹⁰. Een korte uitgave is bekend uit de Griekse tekst (de Septuagint), terwijl er een langere uitgave bestaat in de Hebreeuwse tekst (de Masoretische Tekst). Fragmenten van beide uitgaven zijn gevonden in Qumran. Dat betekent dat ten minste tot aan de 2de eeuw vóór het begin van de jaartelling er geen uniforme tekst was van het boek Jeremia. De Griekse uitgave is niet alleen ongeveer een zevende korter dan de Hebreeuwse, maar er is ook een andere rangschikking van de hoofdstukken. In de Griekse tekst zijn de zogenaamde 'orakels tegen de volken' geplaatst in het midden van het boek, terwijl ze in de Hebreeuwse tekst worden gevonden aan het eind. Bovendien is de interne structuur van deze orakels in iedere uitgave weer anders. Ten slotte geldt voor het boek als geheel dat de Septuaginta minder geneigd is herhalingen op te nemen dan de Masoretische Tekst.

Voor de oude lezers lijken beide versies dezelfde compositie te zijn, bevattende de profetieën en verhalen in verband met Jeremia. De twee uitgaven zijn in een later stadi-

10. Voor het volgende zie bijvoorbeeld M. SEGAL, *Between Bible and Rewritten Bible*, in M. HENZE (ed.), *Biblical Interpretation at Qumran* (Studies in the Dead Sea Scrolls and Related Literature), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2005, 10-28.

um opgenomen in twee verschillende collecties van bijbelse boeken, maar beide uitgaven en hun onderscheiden tekstuele vorm werden allebei als gezaghebbend erkend door dezelfde groep. Omdat kopieën van beide uitgaven zijn gevonden in Qumran, moeten we de mogelijkheid accepteren dat wanneer verschillende commentatoren verwijzen naar een specifieke titel, zij niettemin toch een boek met een andere inhoud kunnen bedoelen.

Gedurende de eeuwen vóór het begin van de gewone jaartelling was er dus zoiets als canonieke en tekstuele instabiliteit. Wat echter duidelijk is, is dat ten minste sommige boeken beschouwd werden als gezaghebbend en bepalend voor het religieuze leven. Wat ook duidelijk is, is dat deze boeken, in het bijzonder de vijf boeken van Mozes, voorwerp van interpretatie zijn geworden. Het geïnspireerde onveranderlijke woord van God had uitleg nodig. Klaarblijkelijk bevatten deze gezaghebbende teksten ambiguïteiten en waren zij voor meer dan één uitleg vatbaar. Als men zich realiseert dat taal en cultuur onderhevig zijn aan een proces van voortdurende verandering, dan is dit ook wel begrijpelijk. In ieder geval is het aanleiding geweest voor een lange en rijke geschiedenis van bijbelinterpretatie in het vroege jodendom¹¹.

Genesis in de vroegjoodse literatuur

Het boek Genesis was één van deze gezaghebbende boeken in de vroegjoodse literatuur. Belangrijke verhaalkarakters uit dit bijbelse boek zijn naamgevers van gehele werken: *Leven van Adam en Eva*; *Testament van Adam*; *Apocalyps van Adam*; *1 en 2 Henoch*; *Testament van Abraham*; *Apocalyps van Abraham*; *Jozef en Aseneth*; *Testamenten van de Twaalf Patriarchen*; *Gebed van Jacob*; *Geschiedenis van Jozef*. Soms is het gehele boek Genesis het beginpunt van een nieuw werk of van

11. KUGEL, *The Bible as It Was* (noot 2), pp. 1-49.

een gedeelte daarvan. De tekst van Genesis is nog duidelijk herkenbaar in deze werken, hoewel belangrijke elementen werden toegevoegd of weggelaten. Ik verwijs in dit verband naar het boek *Jubileeeën* (Gn 1 – Ex 19) en Pseudo-Philo's *Liber Antiquitatum Biblicarum* (Gn – 1 S). Ook Flavius Josephus maakt uitvoerig gebruik van het boek Genesis (naast andere bijbelboeken) in zijn *Oude Geschiedenis van de Joden*. Het gebeurt ook dat bepaalde passages van het boek Genesis de basis vormen van andere werken. Het paradijsverhaal, bijvoorbeeld, is de basis van het eerste boek van de *Sibyllijnse Orakelen*, 2 *Henoch*, en van het *Leven van Adam en Eva*. De korte uitweiding over Henoch in Genesis 5,21-24 vormde het uitgangspunt van de uitgebreide Henochliteratuur. Ook het korte mythologische verhaal over de zonen van God die gemeenschap hebben met de dochters van de mensen (Gn 6,1-4) heeft tot de verbeelding gesproken in de vroegjoodse literatuur. Ten slotte hebben ook andere werken gebruik gemaakt van het boek Genesis door er naar te verwijzen en door het citeren van korte of lange stukken eruit.

Het is echter onmogelijk om een volledige opsomming van deze werken te geven. Ik beperk mij tot één voorbeeld van de herschrijving van gezaghebbende teksten in de vroegjoodse literatuur, namelijk de herschrijving van een kleine perikoop van het boek Genesis in het boek *Jubileeeën* en in het *Genesis Apocryphon*. Ik concentreer me hier op het verblijf van Abram en Sarai in Egypte, een bekend verhaal uit Genesis 12,10-20, en de herschrijving hiervan in *Jubileeeën* 13,10-16 en *1QapGen* XVIII-XXI. Alvorens ik deze teksten analyseer, geef ik een korte beschrijving van het boek *Jubileeeën* en van het *Genesis Apocryphon*.

Het boek Jubileeën

Het boek *Jubileeën* is geschreven ergens in de 2de eeuw voor het begin van onze jaartelling, waarschijnlijk voorafgaand aan de stichting van de 'gemeenschap' van Qumran¹². *Jubileeën* is naar eigen zeggen een openbaring die Mozes ontvangt op de berg Sinaï bemiddeld door de engel van de aanwezigheid. In feite bestaat het boek uit een herschrijving en interpretatie van het traditionele bijbelse verhaal vanaf de schepping tot aan de aankomst van het volk Israël bij de berg Sinaï.

In het eerste hoofdstuk van het boek situeert de schrijver Mozes op de berg Sinaï. Dit is van belang voor het verstaan van het geheel. Het boek schildert zichzelf af als boek dat afkomstig is uit de hemel en bovendien de authentieke uitdrukking is van de Tora van Mozes. Het verbindt het maken van het nieuwe werk met de setting van het oude werk en met dezelfde auteur. De nieuwe compositie verschaft de context voor de interpretatie van de oudere tradi-

12. In Qumran zijn veertien handschriften gevonden van het boek *Jubileeën*. Het oudste handschrift (4Q216) kan gedateerd worden in de periode 125-100 v.Chr. Sommige auteurs pleiten voor een datering in de tijd vóór de Hasmoneeën, omdat het boek de vervolgingen en de wetten van Antiochus IV niet vermeldt. Zie onder meer G.W.E. NICKELSBURG, *Jewish Literature between the Bible and the Mishnah*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 2005, pp. 73-74; M. KNIBB, *Jubilees and the Origins of the Qumran Community* (inaugurele lezing), London, 1989 (later gepubliceerd in ID., *Essays on the Book of Enoch and Other Early Jewish Texts and Traditions* [SVTP, 22], Leiden – Boston: Brill, 2009, 232-254). Anderen bepleiten een datum laat in de 2de eeuw omdat er veel overeenkomsten zijn met andere teksten uit Qumran. Zie bv. C. WERMAN, *The Book of Jubilees and the Qumran Community: The Relationship between the Two*, in *Meghillot 2* (2004) 37-55 [Hebreeuws]; M. HIMMELFARB, *A Kingdom of Priests: Ancestry and Merit in Ancient Judaism*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2006, pp. 80-83. Volgens VanderKam gaat *Jubileeën* vooraf aan de stichting van de gemeenschap van Qumran, en heeft er een sterke invloed op uitgeoefend; aldus J.C. VANDERKAM, *Recent Scholarship on the Book of Jubilees*, in *CBR 6* (2008) 405-431.

ties, en tegelijkertijd verwerft zij zelf gezag doordat ze met gezaghebbende teksten verstrengeld is¹³.

Het eerste hoofdstuk introduceert ook de engel van de aanwezigheid, die de rest van het boek aan Mozes dicteert, namelijk de oergeschiedenis (*Jub* 2–10), de geschiedenis van de aartsvaders Abraham, Isaak en Jakob (*Jub* 11–45), de ballingschap van het volk in Egypte, de exodus en het eerste deel van de woestijntocht tot en met de aankomst bij de berg Sinai (*Jub* 46–50).

Het moge duidelijk zijn dat de verhaallijn van het boek *Jubileën* grotendeels overeenstemt met die van Genesis en het eerste deel van Exodus (Ex 1–19). Daarnaast heeft het boek andere bronnen en tradities opgenomen. Op de eerste plaats kan men wijzen op toevoeging van materiaal dat afkomstig is uit de Henochtraditie (*Jub* 4,15–26; 5,1–12; 7,20–39; 10,1–17)¹⁴. Volgens sommige auteurs bestond er een gemeenschappelijke bron waaruit *1 Henoch*, *Jubileën* en enkele Qumranteksten geput hebben (het zogenaamde *Boek van Noach*)¹⁵. Anderen beschouwen *Jubileën* in zijn geheel als een document uit de Henochtraditie, waarin de zogenaamde Zadokitische Tora (dat wil zeggen Genesis en Exodus) is geabsorbeerd¹⁶. De meesten gaan echter niet zo ver en spreken in plaats daarvan over de opname van andere tradities binnen de weergave en de uitleg van de bijbelse tekst, of over het samensmelten en verzoenen van onderscheiden joodse stromingen in de tweede eeuw v.Chr. Op de tweede plaats kan men wijzen op de invloed van andere werken.

13. Vgl. H. NAJMAN, *Seconding Sinai: The Development of Mosaic Discourse in Second Temple Judaism* (JSJS, 77), Leiden: Brill, 2003.

14. Zie in het bijzonder J.C. VANDERKAM, *Enoch Traditions in Jubilees and Other Second-Century Sources*, in *SBLSP* 1 (1978) 229–251 (herdrukt in ID., *From Revelation to Canon* [noot 9], 305–331).

15. Zie bv. F. GARCÍA MARTÍNEZ, *Qumran and Apocalyptic: Studies on the Aramaic Texts from Qumran*, (STDJ, 9), Leiden: Brill, 1992, 1–44; M.E. STONE, *The Book(s) Attributed to Noah*, in *DSD* 13 (2006) 4–23.

16. G. BOCCACCINI, *Beyond the Essene Hypothesis: The Parting of the Ways between Qumran and Enochic Judaism*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998, pp. 86–98.

Het is waarschijnlijk dat de auteur van *Jubileeën* ook de tradities kende en gebruikte waarop het *Arameese Document van Levi* is gebaseerd (zie bv. *Jub* 31–32)¹⁷. Men kan ook wijzen op de invloed van *4QVisioenen van Amran* (zie *Jub* 46).

Michael Segal heeft naar voren gebracht dat het boek *Jubileeën* niet een uniform en homogeen werk is, samengesteld door een enkele auteur¹⁸. Hij wijst op interne tegenstellingen, dubbelten, spanningen en discrepanties, zowel met betrekking tot details als de bijbelse verhalen in het algemeen. Herschreven bijbelse verhalen en bestaande exegetische teksten werden opgenomen in de nieuwe compositie. De spanningen en contrasten in het boek zouden dus afkomstig zijn van de integratie van bestaand materiaal in een nieuw kader.

Het Genesis Apocryphon

Het *Genesis Apocryphon* was een van de eerste zeven handschriften die in 1947 ontdekt werden in Qumran. Het handschrift was in zo'n slechte staat dat het pas in 1954 kon worden ontrold en gefotografeerd¹⁹. Het handschrift bevat de restanten van 22 kolommen. De tekst is geschreven in het Aramees kort vóór of kort na het begin van de gewone

17. Zie onder meer É. PUECH, *Qumrân grotte 4. Vol. XXII: Textes araméens, première partie: 4Q529–549* (DJD, XXXI), Oxford: Clarendon Press, 2001, pp. 285–286; H. DRAWNEL, *An Aramaic Wisdom Text from Qumran: A New Interpretation of the Levi Document* (JSJS, 86), Leiden: Brill, 2004, pp. 63–75; J.C. GREENFIELD – M.E. STONE – E. ESHEL, *The Aramaic Levi Document: Edition, Translation, Commentary* (SVTP, 19), Leiden: Brill, 2004, pp. 19–22.

18. M. SEGAL, *The Book of Jubilees: Rewritten Bible, Redaction, Ideology and Theology* (JSJS, 117), Leiden: Brill, 2007.

19. J.T. MILIK, *Apocalypse of Lamech*, in D. BARTHÉLEMY – J.T. MILIK, *Qumran Cave 1* (DJD, I), Oxford: Clarendon, 1955, pp. 86–87 + pl. XVII; N. AVIGAD – Y. YADIN, *A Genesis Apocryphon: A Scroll from the Wilderness of Judaea*, Jerusalem: Magnes Press, 1956; J.A. FITZMYER, *The Genesis Apocryphon of Qumran Cave 1 (1Q20): A Commentary*, (BibOr, 18B), Rome: Biblical Institute Press, 2004. Zie ook F. GARCÍA MARTÍNEZ, *1Q Genesis Apocryphon*, in *Schrift* 187 (2000) 21–24.

jaartelling. Er is slechts één exemplaar van het werk bekend, en het is mogelijk dat dit de autograaf is²⁰, al is dat verre van zeker. Het is ook mogelijk dat we met een kopie te maken hebben²¹. In dat geval kan het oorspronkelijke werk gedateerd worden vóór het einde van de 1ste eeuw voor het begin van onze jaartelling. Het werk is mogelijk geschreven in Qumran, maar velen pleiten voor een oorsprong buiten Qumran. De schrijver van het handschrift heeft een inktsoort gebruikt die het leer aantastte, en welke het grootste deel van de tekst onleesbaar maakte. De staat van het handschrift is in latere tijd nog verslechterd, maar moderne technieken met infrarood hebben tot onverwachte resultaten geleid²².

Het *Genesis Apocryphon* lijkt te bestaan uit twee duidelijk te onderscheiden stukken. Het grootste deel (kolom I tot het midden van kolom XXI) is geschreven in de eerste persoon en bestaat uit drie autobiografische verhalen over Lamech, Noach en Abram. Zij hervertellen het bijbelse verhaal van Genesis 6–13 in dezelfde volgorde met vele uitvoerige toevoegingen. Men is er niet zeker van of ook de eerste hoofdstukken van het boek Genesis oorspronkelijk bij het werk hebben behoord, omdat het begin van het handschrift niet bewaard is gebleven. Vanaf het midden van kolom XXI is de stijl geheel verschillend. Het verhaal verandert naar de derde persoon en leunt nauw aan bij de bijbelse tekst van Genesis 14 en het begin van Genesis 15, met nauwelijks enige toevoeging. Men weet niet tot hoever de hervertelling van Genesis liep, omdat de laatste kolommen van het handschrift verloren zijn gegaan. Mogelijk liep de hervertelling nog door met het verhaal van Genesis 15, en misschien nog

20. S. WHITE CRAWFORD, *Rewriting Scripture in Second Temple Times* (Studies in the Dead Sea Scrolls and Related Literature), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2008, p. 106.

21. FALK, *The Parabiblical Texts* (noot 8), pp. 28–29.

22. Voor een overzicht van alle ontcijferde tekst, zie recent: D.A. MACHIELA, *The Dead Sea Genesis Apocryphon: A New Text and Translation with Introduction and Special Treatment of Columns 13–17* (STDJ, 79), Leiden: Brill, 2009.

wel verder, maar dat is niet zeker.

Behalve de bijbelse tekst heeft de schrijver van het *Genesis Apocryphon* ook andere bronnen gebruikt. Het verhaal van Lamech heeft een duidelijke parallel in het boek *1 Henoch* 106–107. Het is mogelijk dat het *Genesis Apocryphon* de tekst van *1 Henoch* als bron heeft gebruikt²³, maar het is ook mogelijk dat beide teksten teruggaan op een gemeenschappelijke bron²⁴. Het verhaal van Noach heeft vele overeenkomsten met het boek *Jubileëen*. Vele onderzoekers pleiten voor een afhankelijkheid van het *Genesis Apocryphon* van *Jubileëen*²⁵, terwijl anderen het houden op een gemeenschappelijke bron voor de gemeenschappelijke elementen in beide teksten²⁶.

Het verblijf van Abram en Sarai in Egypte (Gn 12,9–13,4 en Jub 13,10-16)

Ik zal mij hier verder concentreren op de herschrijving van het verhaal van het verblijf van Abram en Sarai in Egypte, eerst in *Jubileëen* 13,10-16 en dan in *1QapGen* XVIII-XXI. Het synoptische overzicht aan het einde van dit artikel maakt duidelijk dat de tekst van *Jubileëen* 13,10-16 parallel loopt aan Genesis 12,9–13,4. Ondanks uitvoerige weglatingen (Gn 12,11-15a.16a.18-19; 13,1; elementen van Gn 12,10b.20b; 13,3a) en toevoegingen (*Jub* 13,10c-e.11b-12a.14b.15d-16b.d; elementen van 13,11a.15b), is de tekst van Genesis 12,9–13,4

23. FITZMYER, *Genesis Apocryphon* (noot 19), pp. 139-140; WHITE CRAWFORD, *Rewriting Scripture* (noot 20), pp. 108-109.

24. G.W.E. NICKELSBURG, *Patriarchs Who Worry About their Wives: A Haggadic Tendency in the Genesis Apocryphon*, in M.E. STONE – E.G. CHAZON (ed.), *Biblical Perspectives: Early Use and Interpretation of the Bible in Light of the Dead Sea Scrolls* (STDJ, 28), Leiden: Brill, 1998, 137-158.

25. Zie bv. FALK, *The Parabiblical Texts* (noot 8), pp. 42-80.

26. GARCÍA MARTÍNEZ, *Qumran and Apocalyptic* (noot 15), p. 40. Er zijn er ook die denken dat het *Genesis Apocryphon* een bron was voor *1 Henoch* en *Jubileëen*; vgl. AVIGAD – YADIN, *A Genesis Apocryphon* (noot 19), p. 38.

duidelijk herkenbaar in *Jubileeeën*. Ik wijs hier op de woorderlijke overeenkomsten (*Jub* 13,10f.11a.13b.15c.16c) en de variaties (*Jub* 13,10ab.13a.15a-c).

We mogen veronderstellen dat de veranderingen in *Jubileeeën* veroorzaakt zijn door verscheidene problemen in het verhaal van het verblijf van Abram en Sarai in Egypte (Gn 12,10-20). Hoe is het mogelijk dat Abram, die rechtvaardig wordt genoemd (vgl. Gn 15,6), en met wie God een verbond heeft gesloten (Gn 15; 17), zijn toevlucht moest nemen tot een list om zijn eigen huid te redden? Hoe kan hij een betaling voor de ontvoering van zijn eigen vrouw naar de farao aanvaarden? Is Abram een pooier van zijn eigen vrouw? Is dit de wijze waarop hij welvarend is geworden? Een ander probleem is dat het in de tekst van Genesis niet helemaal duidelijk is of de farao gemeenschap heeft met Sarai of niet. Aan het eind van de tekst, ten slotte, is het de farao die Abram terechtwijst en hem wegzendt.

Buiten de Bijbel is *Jubileeeën* 13,10-16 één van de oudste hervertellingen van het verblijf van Abram en Sarai in Egypte (Gn 12,10-20). Het is een sterk ingekorte versie ervan. Verscheidene aspecten echter worden meer of minder letterlijk overgenomen: de hongersnood als de reden voor de reis naar Egypte (*Jub* 13,10f); de feitelijke vermelding van de reis (*Jub* 13,11a), en het feit dat de Heer de farao plaagde (*Jub* 13,13b). Andere aspecten zijn met enige variatie overgenomen, zoals de ontvoering van Sarai (*Jub* 13,13a), de geschenken van de farao voor Abram (*Jub* 13,14a), en het vermelden van de feitelijke wegzending (*Jub* 13,15). In het volgende schema geef ik een algemeen overzicht van deze elementen in beide teksten:

<i>Genesis</i>	<i>Jubileeeën</i>
1. Abram reist naar het zuiden (12,9)	1. Abram reist naar het zuiden (13,10ab)
2. -	2. De bouw van Hebron (13,10cd)

3. -	3. Abram reist verder naar het zuiden (13,10e)
4. Hongersnood in het land (12,10)	4. Hongersnood in het land (13,10f)
5. Reis naar Egypte (12,10b)	5. Reis naar Egypte (13,11a)
6. Abrams list (12,11-13)	6. -
7. Sarai gezien bij de binnenkomst van Egypte (12,14-15a)	7. -
8. -	8. Vijf jaar in Egypte (13,11b)
9. Ontvoering van Sarai (12,15b)	9. Ontvoering van Sarai (13,11c, 13a)
10. -	10. Bouw van Tanais (13,12)
11. Abram geëerd (12,16; 13,2)	11. (vgl. 13,14)
12. De Heer plaagt Farao en zijn huis (12,17a)	12. De Heer plaagt Farao en zijn huis (13,13b)
13. (vgl. 12,16; 13,2)	13. Abram geëerd (13,14)
14. Abram terechtgewezen door de farao (12,18-19)	14. -
15. Uitdrijving (12,20)	15. Uitdrijving (13,15)
16. Reis naar Betel (13,1-4a)	16. Reis naar Betel (13,15c)
17. Priesterlijk handelen (13,4b)	17. Priesterlijk handelen (13,15d-16)

Het meest opvallend zijn de weglatingen, zoals de episode waarin Abram en Sarai Egypte binnengaan, wanneer Abram Sarai instrueert dat zij moet zeggen dat zij zijn zusster is (Gn 12,11-13); Abrams angst om gedood te worden (Gn 12,12c); en de vermelding dat Abram zijn eigen leven tracht te redden ten koste van haar (Gn 12,13c). In de her-

schrijving van *Jubileeeën* neemt Abram niet zijn toevlucht tot een list. Hij maakt geen plannen om de Egyptenaren te misleiden en zo zijn eigen leven ten koste van Sarai te redden. *Jubileeeën* verbetert Abrams karakter dat enigszins dubieus is in het boek Genesis.

Al in *Jubileeeën* 12,9 is gezegd dat Sarai Abrams zuster was ('Abram nam een vrouw. En haar naam was Sarai, de dochter van zijn vader, en zij werd zijn vrouw'). Dit kan veroorzaakt zijn door het feit dat (in het boek Genesis) Abram Sarai 'zijn zuster' noemt wanneer hij Egypte (Gn 12,13; vgl. Gn 12,18-19), en het land van de koning van Gerar (Gn 20,2) binnengaat. Zoals we echter hebben gezien, volgt het boek *Jubileeeën* hier Genesis niet (noch in Gn 12 noch in Gn 20). Daarom kan er ook een andere reden zijn om in *Jubileeeën* 12,9 te vermelden dat Abram zijn zuster tot vrouw nam. Het is niet onmogelijk dat de schrijver van *Jubileeeën* de uitstekende herkomst van Sarai wilde benadrukken. Zij komt van de juiste familie, en zij is niet de dochter van Haran, zoals op basis van de bijbelse tekst geconcludeerd zou kunnen worden (vgl. Gn 11,29).

Er zijn meer veranderingen in de tekst van *Jubileeeën* ten opzichte van Genesis. Deze hebben te maken met de chronologie van het verblijf van het paar in Egypte (vgl. *Jub* 13,11ab.12.16a), die verbonden is met het chronologische kader van het boek. Een van de opvallendste veranderingen die de schrijver van *Jubileeeën* invoert in vergelijking met het verhaal van Genesis en Exodus, is namelijk dat hij de bijbelse verhalen plaatst in een doorlopend chronologisch systeem, vanaf de schepping van de wereld tot aan de intocht in het beloofde land²⁷. Deze intocht vindt, volgens *Jubileeeën*, plaats in het jaar 2450 gerekend vanaf de schepping. De schrijver gebruikt daarbij soms jaartallen en gegevens die men aantreft in Genesis en Exodus, maar deze zijn verre van volledig. Karakteristiek voor het chronologische sys-

27. Vgl. J.C. VANDERKAM, *Studies in the Chronology in the Book of Jubilees*, in *From Revelation to Canon* (noot 9), 522-544.

teem van *Jubileeën* is de zevenvoudige structuur: de geschiedenis wordt geperiodiseerd met behulp van jubileeën. Iedere jubilee bestaat uit zeven jaarweken; dat wil zeggen zeven maal zeven jaar.

Waarschijnlijk heeft de auteur van *Jubileeën* zijn begrip 'jubilee' ontleend aan Leviticus 25, maar hij geeft er een andere betekenis aan. Voor de schrijver van Leviticus betekende 'jubilee' het vijftigste jaar, waarin de individuele Hebreeërs vrijheid van slavernij konden verkrijgen en terugkeren naar hun eigen bezit. Voor de schrijver van *Jubileeën* betekende 'jubilee' een periode van 49 jaar. De totale chronologie van 2450 jaar is verdeeld in vijftig dergelijke perioden van 49 jaar. Het vijftigste jubilee was het hoogtepunt van de chronologie, omdat de Israëlieten bevrijd werden uit de Egyptische slavernij en het land van hun voorvaderen konden binnengaan, wat hun land was sinds de verdeling van de aarde na de zondvloed. Wat in Leviticus geldt voor het individu in het vijftigste jaar, het jubeljaar, geldt in *Jubileeën* voor het hele volk in het vijftigste jubilee.

Met betrekking tot de chronologie van het verblijf van Abram en Sarai in Egypte wordt in het verhaal van Genesis eerst gezegd dat de Egyptenaren de schoonheid van Sarai zagen *zodra* Abram Egypte binnentrok (Gn 12,14), en dat de vorsten haar bij de farao roemden (Gn 12,15), waarna Sarai naar het huis van de farao wordt gehaald (Gn 12,15b). In *Jubileeën* wordt gezegd dat zij al vijf jaar in Egypte woonden toen dit gebeurde. Er wordt niet verteld wat zij deden in deze vijf jaar, maar duidelijk is dat de schoonheid van Sarai gedurende deze jaren niet werd opgemerkt.

Op de tweede plaats werd Hebron gebouwd 'in die tijd' (*Jub* 13,10c; vgl. *Jub* 13,8: 'Gedurende het eerste jaar van de zevende week', en dat is *anno mundi* [a.m.] 1954), en Abram bleef daar 'twee jaar' (*Jub* 13,10d; a.m. 1955-1956). Vervolgens ging hij naar Egypte 'in het derde jaar van de week' (*Jub* 13,11a; a.m. 1956), waar hij vijf jaar bleef voordat zij werd weggehaald (*Jub* 13,11b; a.m. 1956-1961). Tanais, het Griekse woord voor het Hebreeuwse Zoan, werd gebouwd

'in die tijd, zeven jaar na Hebron' (*Jub* 13,12; *a.m.* 1961). Ten slotte keerde Abram terug naar zijn plaats 'gedurende de 41ste jubilee, in het derde jaar van de eerste week' (*Jub* 13,16a; *a.m.* 1963). Op deze wijze worden het verblijf van Abram in Hebron, zijn verblijf in Egypte en zijn terugkeer naar Hebron nauwkeurig gedateerd. De relatieve datering van Hebron en Tanais (Zoan) in *Jubileeeën* 13,10-12 komt overeen met Numeri 13,22 ('... Hebron is gebouwd zeven jaar eerder dan Zoan in Egypte'). Dit betekent dat, volgens *Jubileeeën*, Sarai twee jaar bij de farao verbleef, waarschijnlijk in zijn huis.

De duur van het verblijf van Abram in Egypte was enigszins problematisch voor de oude uitleggers²⁸. Er is een tendens, in het bijzonder in rabbijnse teksten, om de tijd die Abram doorbracht in Egypte zo veel mogelijk te minimaliseren. Dit leidt men af uit Genesis 12,4 ('En Abram was vijfenzeventig jaar oud, toen hij uit Haran trok') en 16,16 ('En Abram was zesentachtig jaar oud, toen Hagar Ismaël aan Abram baarde') in relatie tot 16,3 ('Nadat Abram tien jaar in het land Kanaän gewoond had, en gaf haar aan haar man Abram tot vrouw'). Dit laat slechts een zeer korte periode voor hun verblijf in Egypte toe. Sommige teksten, zoals bijvoorbeeld *Genesis Rabba* 41,1, spreken zelfs over een verblijf van slechts één nacht. In de Hellenistische tijd wordt echter de lange duur van het verblijf in Egypte benadrukt, bijvoorbeeld bij Flavius Josephus, Pseudo-Eupolemus en Artapanus. In deze periode onderrichte Abram zijn wijsheid aan de Egyptenaren. Het langdurige verblijf kan afgeleid worden uit een andere opvatting over Genesis 16,3. Wanneer dit vers zo gelezen wordt dat het betrekking heeft op Abrams eerste binnenkomst in Kanaän, dan kan een langdurig verblijf meegerekend zijn. Zoals we hebben gezien komt deze visie ook voor in *Jubileeeën*, vijf jaar klaarblijkelijk niet waargenomen en twee jaar in het huis van Farao.

28. B.Z. WACHOLDER, *How Long Did Abram Stay in Egypt? A Study in Hellenistic, Qumran, and Rabbinic Chronology*, in *HUCA* 35 (1964) 43-56.

Volgens het verhaal in Genesis werd Sarai naar het huis van de farao gehaald nadat de Egyptenaren en de vorsten haar gezien hadden (Gn 12,14-15). Abram liep vooruit op de aantrekkelijkheid van de schoonheid van Sarai voor de Egyptenaren (Gn 12,11c-12). Dit zou kunnen inhouden dat de ontvoering van Sarai deel was van een plan van Abram. In *Jubileeen* wordt daarentegen gezegd dat Sarai door de farao 'met geweld' werd meegenomen. Dit suggereert dat het initiatief en de uitvoering van de handeling volledig aan de kant van de farao gesitueerd moeten worden en geen deel uitmaken van het plan van Abram.

Verbonden met dit punt is de verandering in de verhouding tussen het verblijf van Sarai in het huis van de farao en de vrijgevigheid van de farao aan Abram. In Genesis wordt gezegd dat, nadat Sarai naar het huis van de farao is gehaald, de farao goed deed met Abram (Gn 12,15b-16). Pas daarna sloeg de Heer het huis van de farao met zware plagen (Gn 12,17). In *Jubileeen* sloeg de Heer de farao en zijn huis onmiddellijk nadat Sarai was meegenomen (*Jub* 13,13a). Pas hierna spreekt de tekst over de eer die bewezen wordt aan Abram (*Jub* 13,14). *Jubileeen* lijkt te vermijden Abrams bezittingen op te vatten als een beloning vanwege Sarai. Het lijkt een reactie te zijn op de goddelijke interventie.

In Genesis wordt niet expliciet verklaard of de farao al dan niet gemeenschap heeft gehad met Sarai. Nadat Sarai in het huis van de farao werd gehaald, deed de farao wel met Abram (Gn 12,16). Pas daarna sloeg de Heer het huis van de farao met grote plagen (Gn 12,17). Verder wordt in Genesis ook gezegd dat de farao haar tot vrouw heeft genomen (Gn 12,19b: '... zodat ik haar mij tot vrouw genomen heb'). Dit alles zou kunnen impliceren dat de farao wel degelijk gemeenschap heeft gehad met Sarai. In het parallelle verhaal van de reis van Abram en Sarai naar Egypte, namelijk hun bezoek aan de koning van Gerar in Genesis 20, neemt Abram toevlucht tot dezelfde list, maar een aantal aspecten van het verhaal verzachten de implicaties van Genesis

12,10-20. In Genesis 20 wordt uitdrukkelijk vermeld dat Abimelech niet tot Sarah was genaderd (Gn 20,4). *Jubileeën* is niet expliciet op dit punt. Aan de ene kant zegt het boek dat Sarai met geweld weggehaald was en dat zij twee jaar in het huis van de farao verbleef. Dit geeft aanleiding om op narratief niveau de mogelijkheid te veronderstellen dat de farao gemeenschap heeft gehad met Sarai. Aan de andere kant wordt onmiddellijk nadat de farao Sarai met geweld weghaalde, gezegd dat de Heer de farao en zijn huis sloeg met plagen (*Jub* 13,13b). Dit zou kunnen impliceren dat gemeenschap hierdoor onmogelijk was, maar het wordt niet expliciet gesteld. Er wordt zelfs niet gezegd wat de plagen precies inhouden. *Jubileeën* herhaalt niet de woorden van de farao dat hij Sarai als zijn vrouw had genomen (vgl. Gn 12,19b), wat zou kunnen inhouden dat er volgens *Jubileeën* geen gemeenschap heeft plaatsgevonden. Ondanks het gebrek aan helderheid op dit punt lijkt het me toch ondenkbaar dat, op verhaalniveau, Sarai onteerd zou zijn door de farao, omdat volgens de wet van Deuteronomium 24,1-4 (vgl. Jr 3,1) een vrouw niet naar haar eerste man kan terugkeren als zij gemeenschap heeft gehad met een tweede echtgenoot. Als Sarai en de farao gemeenschap gehad zouden hebben, dan zou Isaak een onwettig kind geweest zijn²⁹.

Ten slotte ontbreekt ook de berisping van de farao na de goddelijke interventie (Gn 12,18-19). Dit bevestigt het beeld dat *Jubileeën* niet Abram verantwoordelijk houdt voor de gebeurtenissen in Egypte. Ook deze weglating in *Jubileeën* verbetert het karakter van Abram.

Samenvattend kan men stellen dat volgens de sterk verkorte hervertelling in *Jubileeën* Abram geen toevlucht nam tot een list. De ontvoering van Sarai was geen deel van Abrams plan zijn vege lijf te redden ten koste van haar. De schoonheid van Sarai werd niet onmiddellijk opgemerkt nadat het paar Egypte binnentrok, maar pas na vijf jaar. Sarai werd met geweld weggehaald door de farao, en ze

29. Vgl. FALK, *The Parabiblical Texts* (noot 8), p. 84.

verbleef twee jaar in zijn huis. Onmiddellijk nadat ze was weggehaald, begon God met zijn kwellingen aan het huis van de farao. De verkorte herschrijving maakt duidelijk dat Abram machteloos was om weerstand te bieden aan de ontvoering van Sarai. Het haalt iedere indruk weg dat Abram de nieuwe situatie geaccepteerd zou hebben. Hij ontving geen bezittingen toen Sarai werd weggenomen. Pas na Gods interventie werd Abram geëerd.

Het verblijf van Abram en Sarai in Egypte volgens het Genesis Apocryphon

Verscheidene aspecten van het verhaal blijven onaange- roerd in *Jubileeën*. Wat was de reden dat Sarai vijf jaar in Egypte kon verblijven zonder te worden opgemerkt? Waar- om en hoe werd ze ontdekt? Hoe lang duurden de plagen? Hoewel de implicatie van het verhaal is dat de farao Sarai niet kon naderen, wordt dat niet expliciet gezegd. Om wel- ke reden werd Abram na de plagen geëerd?

In latere herschrijvingen van het verhaal van het verblijf van Abram en Sarai in Egypte wordt nader op deze vragen ingegaan. Ik ga hier kort in op de herschrijving van het verhaal in het *Genesis Apocryphon* (1QapGen XVIII-XXI)³⁰. Ter- wijl het verhaal van Genesis 12,10-20 sterk wordt ingekort in *Jubileeën*, wordt het verder uitgewerkt in het *Genesis Apo- cryphon*. Tussen beide herschrijvingen zijn verscheidene overeenkomsten, maar ook verschillen. De meeste van deze verschillen hebben te maken met het expliciet maken van de zaken die impliciet zijn in Genesis en in de herschrijving in *Jubileeën*.

30. Een synoptisch overzicht van Genesis en het *Genesis Apocryphon* vindt men in appendix 2 na dit artikel. Voor een studie van de herschrijving van Genesis in het *Genesis Apocryphon*, zie ook FALK, *The Parabiblical Texts* (noot 8), pp. 26-106; en WHITE CRAWFORD, *Rewriting Scripture* (noot 20), pp. 105-143.

Wat betreft de chronologische structuur van Abrams reizen stemt het *Genesis Apocryphon* in hoge mate overeen met *Jubileën*. Hoewel de auteur van het *Genesis Apocryphon* geen interesse toont in het globale chronologische kader, is hij wel geïnteresseerd in de oplossing van het chronologische probleem met betrekking tot de reizen van Abram, in het bijzonder de lengte van zijn verblijf in Egypte. Voordat Abram Egypte binnentrok, vestigde hij zich in Hebron terwijl het werd gebouwd, en verbleef er twee jaar (1QapGen XIX,9-10; vgl. *Jub* 13,10). Abram en Sarai woonden vijf jaar in Egypte voordat Sarai werd weggehaald naar het huis van de farao (1QapGen XIX,23; vgl. *Jub* 13,11-12). Sarai leefde twee jaar in het paleis van de farao (1QapGen XX,17-18; vgl. *Jub* 13,11-12.16). Dezelfde chronologie treft men aan in de samenvatting van Abrams reizen (1QapGen XXII,27-29).

Terwijl in de bijbelse tekst Sarai werd weggehaald zodra zij Egypte binnentrokken, is er zowel in het *Genesis Apocryphon* als in *Jubileën* een periode van vijf jaar voordat Sarai wordt ontvoerd. In tegenstelling tot *Jubileën* heeft het *Genesis Apocryphon* echter een uitvoerige uitweiding over deze periode (1QapGen XIX,23-29). De schoonheid van Sarai werd door de Egyptenaren niet opgemerkt omdat Sarai 'zich er voor inzette dat geen man haar zou zien' (1QapGen XIX,23). Sarai werd dus niet ontdekt omdat zij niet pronkte met haar schoonheid. Aan het eind van deze vijf jaar kwamen drie vorsten van Egypte naar Abram vanwege zijn wijsheid. Zij vroegen voor zichzelf eruditie, wijsheid en waarheid, waarop Abram hen het boek van de woorden van Henoch voorlas. Het motief van een fatsoenlijke Sarai en een wijze Abram treft men niet aan in *Genesis* of *Jubileën*. Met deze toevoegingen worden zowel Sarai als Abram beschermd tegen mogelijke beschuldigingen.

De hervertelling van Genesis 12,10-20 in Genesis 20 verzacht reeds de beschuldiging dat Abram zijn toevlucht moest nemen tot een list door Sarai zijn zuster te noemen. Het vertelt namelijk dat Sarai de halfzuster van Abram was. In *Jubileën* wordt de list van Abram geheel weggelaten,

maar ook volgens dit boek is Sarai de halfzuster van Abram (vgl. *Jub* 12,9). Het *Genesis Apocryphon* laat deze passage niet weg, maar maakt door middel van een droom over een ceder en een palm (1*QapGen* XIX,14-17) duidelijk dat het hier niet gaat om Abrams bedrog, maar om een goddelijk goedgekeurd plan. Door de woorden aan Sarai toe te schrijven ('Hij is mijn broer') wordt Abram zelfs nog verder verontschuldigd. Tegelijkertijd maakt het *Genesis Apocryphon* duidelijk dat de list en de ontvoering van Sarai geen deel uitmaken van Abrams voornemen. Dit wordt ook bevestigd door het feit dat, net als in *Jubileën*, Sarai met geweld wordt meegenomen naar het huis van de farao.

Het is ook belangrijk dat Abram geen voordeel heeft bij de transactie met Sarai. In Genesis wordt geen reactie beschreven van de kant van Abram na de ontvoering van Sarai. Het is daarom mogelijk Abrams daden zo te interpreteren dat hij zijn eigen lijf probeert te redden. Hij toont zich niet bezorgd over het fysieke en emotionele welbevinden van Sarai. Bovendien geeft de farao in Genesis geschenken aan Abram nadat Sarai is meegenomen. In *Jubileën* zagen we al een zekere correctie van deze indruk. Het is waar dat er geen reactie van Abram wordt beschreven in *Jubileën*, doch het feit dat de geschenken niet gegeven worden onmiddellijk na de ontvoering, maar pas na Gods plagen, is een verzachting van deze mogelijke beschuldiging. Het *Genesis Apocryphon* gaat echter veel verder. In tegenstelling tot Genesis 12,16, waar gezegd wordt dat de farao Abram goed behandelt ('En hij deed Abram wél om harentwil'), verhaalt 1*QapGen* XX,9b dat de farao probeert Abram te doden. Nadat Sarai dit voorkomt (1*QapGen* XX,9-10), wordt beschreven dat Abram en Lot bitter weenden en tot God baden om hulp om te voorkomen dat Sarai onrein zou worden door onwettige gemeenschap (1*QapGen* XX,10-16). De plagen van God over de farao en zijn huis worden opgewekt door het gebed van Abram (1*QapGen* XX,16-21), en zijn dus geen eenzijdige handeling van de kant van God (Gn 12,17). Met betrekking tot de geschenken verandert het

Genesis Apocryphon de volgorde en de ontvanger. In *Genesis* worden de geschenken gegeven aan Abram zodra Sarai werd weggehaald, terwijl in het *Genesis Apocryphon* zij aan Abram worden gegeven als een beloning voor het gebed van Abram waardoor de farao en zijn huis weer herstellen (1*QapGen* xx,28-29). Dit betekent dat Abram geen voordeel heeft van nauwelijks vermeden verontreiniging. Verder worden er ook geschenken aan Sarai gegeven (1*QapGen* xx,31-32). Dat betekent dat Abrams rijkdom niet alleen het resultaat is van de vrijgevigheid van de farao jegens hem.

Ten slotte maakt het *Genesis Apocryphon* duidelijk dat de farao Sarai niet heeft aangeraakt. Toen hij Sarai liet teruggaan naar Abram, verzekerde hij hem dat hij geen seksuele relaties met haar had gehad en dat hij haar niet verontreinigd had (1*QapGen* xx,30). Dit lijkt op de handelingen van Abimelech in *Genesis* 20,6. Het zou verondersteld kunnen zijn zowel in *Genesis* als in *Jubileën*, maar het wordt daar niet zo expliciet vermeld als in het *Genesis Apocryphon*. Door de plagen en de boze geest was de farao niet in staat Sarai te naderen voor gemeenschap (1*QapGen* xx,17).

Conclusies

Het moge duidelijk zijn dat het boek *Jubileën* en het *Genesis Apocryphon* een vergelijkbare houding aanemen ten opzichte van de bijbelse tekst in *Genesis*. Zij proberen in hun herschrijving bepaalde problemen in de bijbelse tekst op te lossen. Deze problemen hebben te maken met het mogelijk verdachte karakter van Abram en met de mogelijkheid dat Sarai gemeenschap gehad zou kunnen hebben met de farao. Beide herschrijvingen hebben als resultaat een opwaardering van het karakter van Abram en Sarai. Daarnaast lijken beide herschrijvingen te veronderstellen dat er geen gemeenschap heeft plaatsgevonden tussen Sarai en de farao. Los van deze vergelijkbare houding voeren beide teksten enkele vergelijkbare details in die niet uitgelegd kunnen

worden vanuit de tekst van Genesis. Deze hebben vooral betrekking op het chronologische kader van het verhaal.

Ondanks de fundamentele overeenkomsten tussen beide herschrijvingen is het ook duidelijk dat beide sterk van elkaar verschillen. Terwijl *Jubileeën* het verhaal sterk inkort, breidt het *Genesis Apocryphon* het juist sterk uit. Het *Genesis Apocryphon* maakt expliciet wat in de bijbelse tekst impliciet is. Vaak echter is er helemaal geen aanknopingspunt in de bijbelse tekst voor deze uitbreidingen. Enkele malen draagt de parallelle tekst van Genesis 12, namelijk Genesis 20, bij aan details van de herschrijving. Verschillende uitbreidingen kunnen echter niet herleid worden tot een bijbelse tekst, en gaan dus terug op de auteur van het *Genesis Apocryphon* zelf of op oudere tradities waarvan hij gebruik heeft gemaakt en die voor hem gezaghebbend waren.

Wanneer men de verschillende aard van *Jubileeën* en het *Genesis Apocryphon* met elkaar vergelijkt, dan kan men zich moeilijk voorstellen dat de schrijver van *Jubileeën* de herschrijving van het verhaal in het *Genesis Apocryphon* zou hebben gekend. Hij zou zonder twijfel vele van de harmoniserende expliciete uiteenzettingen hebben gebruikt in zijn eigen herschrijving. Daarom kunnen we, in dit gedeelte van de tekst, een directe afhankelijkheid van *Jubileeën* van het *Genesis Apocryphon* uitsluiten. Is een afhankelijkheid in de andere richting wel denkbaar? Is het mogelijk dat *Jubileeën* een gezaghebbende bron was voor het *Genesis Apocryphon*? Hiervoor pleiten de elementen die beide teksten gemeenschappelijk hebben in tegenstelling tot de bijbelse tekst (het chronologische systeem, het verblijf van vijf jaar in Egypte en twee jaar in het huis van de farao, het feit dat Sarai met geweld weggehaald werd, de beloning van Abram pas na de plagen en het priesterlijke handelen van Abram na zijn terugkeer in het land). Ertegen pleit echter het gegeven dat het *Genesis Apocryphon* een totaal andere oplossing heeft voor wat gezien kan worden als de list van Abram (vgl. Gn 12,11-15a.18-19). Het *Genesis Apocryphon* volgt niet de weglating van *Jubileeën*, maar volgt de bijbelse tekst en breidt

deze sterk uit.

In de Abramcyclus is nog een ander argument dat pleit tegen de afhankelijkheid van *Jubileeën* van het *Genesis Apocryphon*, hoewel het slechts zijdelings is verbonden met de perikoop over het verblijf in Egypte. Dit betreft de beoordeling van Lot. Deze is in *Jubileeën* erg ambigu, en in het volgende deel van het verhaal zelfs erg negatief. Het *Genesis Apocryphon* daarentegen is juist erg positief over Lot. Men kan dat ook in onze tekst zien, waar Lot samen met Abram bitter weent om Sarai (1QapGen XX,10-11: 'Ik, Abram, weende bitter, ik en Lot, de zoon van mijn broer, met mij, die nacht toen Sarai met geweld bij mij vandaan gehaald werd'). Later in de tekst (1QapGen XX,22-24) functioneert Lot als een tussenpersoon tussen Abram en de farao, wanneer deze laatste Abram vraagt hem te genezen. Lot stelt de voorwaarde dat eerst Sarai moet worden teruggegeven. Wanneer Lot bij Abram vertrekt in het volgende deel van het verhaal, wordt gezegd dat Abram hem vele bezittingen gaf (1QapGen XXI,6: 'Ook ik voegde veel toe aan wat hij bezat'). Verder laat het *Genesis Apocryphon* weg dat Sodom, de plaats waar Lot ging wonen, een zondige reputatie had.

Beide elementen, het niet weglaten van de list en de waardering van Lot, lijken te wijzen op de onafhankelijkheid van het *Genesis Apocryphon* ten opzichte van het boek *Jubileeën*. Het is gemakkelijker zich voor te stellen dat de auteur van het *Genesis Apocryphon* naast de bijbelse tekst, die gezaghebbend voor hem was, nog een andere traditie kende over het verblijf van Abram en Sarai in Egypte, waar mogelijk ook de schrijver van *Jubileeën* uit geput heeft. Beide werken hebben deze traditie op hun eigen wijze verwerkt in hun herschrijving, elk met hun eigen nadruk.

Appendix 1. Het verblijf van Abram en Sarai in Egypte volgens Genesis 12,9–13,4 en Jubileeën 13,10-16

<i>Genesis 12,9–13,4</i>	<i>Jubileeën 13,10-16</i>
<p>9a Abram vertrok [], b en bleef zuidwaarts gaan. []</p> <p>10a Er was een hongersnood in het land. b Abram ging naar Egypte [] OM DAAR ALS VREEMDELING TE VERTOEVEN WANT DE HONGERSNOOD WAS ZWAAR IN HET LAND. []</p> <p>11a TOEN HIJ OP HET PUNT STOND EGYPTTE BINNEN TE TREKKEN, b ZEI HIJ TEGEN ZIJN VROUW SARAI: c 'ZIE TOCH, IK WEET, DAT JIJ EEN VROUW BENT SCHOON VAN UTTERLIJK. 12a WANNEER DE EGYPTENAREN</p>	<p>10a Hij vertrok VANDAAR b en ging zuidwaarts. c HIJ BEREIKTE HEBRON – HEBRON WAS IN DIE TIJD GEBOUWD – d EN HIJ BLEEF DAAR TWEE JAREN. e TOEN GING HIJ NAAR HET ZUIDELIJK GEBIED, TOT ZOVER ALS BOA LOT. f Er was een hongersnood in het land. 11a Abram ging naar Egypte IN HET DERDE JAAR VAN DE WEEK [].</p> <p>b HIJ WOONDE VIJF JAREN IN EGYPTTE c VOORDAT ZIJN VROUW MET GEWELD VAN HEM GENOMEN WERD. 12a EN TANAI'S VAN EGYPTTE WERD IN DIE TIJD GEBOUWD - ZEVEN JAREN NA HEBRON. []</p>

JOU ZIEN, ZULLEN ZE
ZEGGEN:

- b "DIT IS ZIJN VROUW";
- c EN ZIJ ZULLEN MIJ DODEN,
- d EN JOU IN LEVEN LATEN.

13a ZEG TOCH DAT JIJ MIJN
ZUSTER BENT,

- b OPDAT HET MIJ OMWILLE
VAN JOU WELGA,
- c EN IK OMWILLE VAN JOU IN
LEVEN MOGE BLIJVEN.'

14a TOEN ABRAM EGYPTEN
BINNENTROK ZAGEN DE
EGYPTENAREN DAT DE
VROUW ZEER SCHOON WAS.

15a EN TOEN DE VORSTEN VAN
FARAO HAAR ZAGEN,
ROEMDEN ZIJ HAAR BIJ
FARAO,

- b *zodat de vrouw naar HET
HUIS van de Farao gehaald
werd.*

16a EN HIJ DEED ABRAM WEL OM
HAAR;

- b zodat hij [] schapen, runderen, ezels, [] slaven, slavinnen, ezellinnen en kamelen ontving.

17a Maar de Heer sloeg Farao
met zware plagen, evenals
zijn huis, vanwege Sarai,
de vrouw van Abram.

[cf. Gn 12,16b; 13,2a]

13a *En het geschiedde toen Farao
Abrams vrouw Sarai MET
GEWELD nam,*

[cf. Jub 13,14a]

- b dat de Heer Farao en zijn
huis sloeg met zware plagen
vanwege Sarai de
vrouw van Abram.

14a Abram was zeer geëerd met
veel bezittingen: schapen,
runderen, ezels, PAARDEN,
kamelen, slaven en
slavinnen, zilver en veel
goud.

- b LOT – DE ZOON VAN ZIJN

18a TOEN RIEP FARAO ABRAM,

b EN ZEI:

c 'WAT HEB JE ME
AANGEDAAN?

d WAAROM HEB JIJ MIJ NIET
MEEGEDEELD, DAT ZIJ JOUW
VROUW WAS?

19a WAAROM HEB JIJ GEZEGD:

"Zij is mijn zuster,"

b ZODAT IK HAAR MIJ TOT
VROUW GENOMEN HEB?

c *En nu, zie hier jouw vrouw,*

d NEEM HAAR,

e EN GA HEEN.'

20a FARAO GAF ENIGE MANNEN
OMTRENT HEM OPDRACHT;

b *en zij deden hem, ZIJN
VROUW EN AL WAT HIJ BEZAT
uitgeleide [].*

13,1a ABRAM TROK UIT EGYPT
NAAR HET ZUIDEN, HIJ EN
ZIJN VROUW EN AL WAT HIJ
BEZAT, EN LOT MET HEM.

2 Abram nu was zeer rijk aan
vee, aan zilver en aan
goud.

3 *En hij ging van de ene
pleisterplaats naar de andere
VANUIT HET ZUIDEN TOT BIJ
BETEL, de plaats waar zijn
tent het eerst had gestaan,
tussen Betel en Ai,*

4a naar de plaats van het
altaar, dat hij daar vroeger
gemaakt had;

[]

BROER - HAD OOK
BEZITTINGEN.

[]

15a Farao deed Abrams vrouw
Sarai terugkeren

b *en hij dreef hem [] weg* UIT
HET LAND EGYPT.
[]

[cf. Jub 13,14]

c Hij ging [] tot de plaats
waar hij eerst zijn tent had
vastgepind - naar de plaats
van het altaar [], met Ai
tegen het oosten (en) Betel
(tegen) het westen.

d Hij ZEGENDE DE HEER ZIJN

<p>b en DAAR riep Abram de naam van de Heer aan. []</p>	<p>GOD DIE HEM VEILIG HAD TERUGGEBRACHT. 16a IN HET EEN-EN-VEERTIGSTE JUBILEE, IN HET DERDE JAAR VAN DE EERSTE WEEK, KEERDE HIJ TERUG NAAR DEZE PLAATS. b Hij OFFERDE DAAROP EEN OFFER c en [] hij riep de naam van de Heer aan: d 'Gij, HEER, MEEST HOGE GOD, GIJ ZIJT MIJN GOD VOOR ALTIJD EN ALTIJD.'</p>
--	---

Appendix 2. Het verblijf van Abram en Sarai in Egypte volgens Genesis 12,9–13,4 en 1QapGen XVIII–XXI

* De vertaling van het *Genesis Apocryphon* is genomen uit F. GARCÍA MARTÍNEZ – A. VAN DER WOUDE, in samenwerking met M. POPOVIĆ, *De rollen van de Dode Zee: ingeleid en in het Nederlands vertaald*, Kampen: Kok, 2007, pp. 770-773.

<i>Genesis 12,9–13,4</i>	<i>1QapGen XIX,8–XXI,4</i>
<p>9a Abram vertrok, b en bleef zuidwaards gaan. 10a Er was een hongersnood in het land. b Abram begaf zich op weg naar Egypte OM DAAR ALS</p>	<p>(8) ... Ik begaf mij derhalve (9) naar [...] En bleef zuidwaarts gaan [EN] GIN[G] TOTDAT IK HEBRON BEREIKTE. IN [DIE TIJD] WERD HEBRON GEBOU[W]D, EN IK WOONDE (10) [DAAR GEDURENDE TW]EE [JAAR]. Er was een hongersnood in DAT GEHELE land, MAAR IK HOORDE DAT ER GR[AA]N W[AS] IN EGYPT. Daarom begaf ik mij op weg (11) om naar het land Egypte [te gaan</p>

VREEMDELING TE
VERTOEVEN WANT DE
HONGERSNOOD WAS
ZWAAR IN HET LAND.

11a *Toen hij op het punt stond
Egypte binnen te trekken,*

b *zei hij tegen zijn vrouw
Sarai:*

c 'ZIE TOCH, IK WEET, DAT JIJ
EEN VROUW BENT SCHOON
VAN UITERLIJK.

12a WANNEER DE
EGYPTENAREN JOU ZIEN,
ZULLEN ZIJ ZEGGEN:

b "DIT IS ZIJN VROUW";

...] DAT [...] TOTDAT] IK DE RIVIER
DE KARMON [BEREIKTE], EEN VAN
(12) DE STROMEN VAN DE RIVIER
DE NIJL. TOEN WIJ ONS LAND
[VERLATEN HADDEN, ST]AK IK DE
ZEVEN STROMEN VAN DIE RIVIER
OVER, DIE (13) [...] ... [...].

ZO VERLIETEN WIJ ONS LAND en
gingen naar het land van de zonen
van Cham, naar het land Egypte

(14) IK, ABRAM, DROOMDE EEN
DROOM TIJDENS DE NACHT DAT IK
IN HET LAND EGYPTE WAS
BINNENGEGAAN. IN MIJN DROOM
ZAG IK EEN CEDER EN (15) EEN
PALMBOOM, [DIE ERG MOOI WAS].

ER KWAMEN MENSEN DIE VAN
PLAN WAREN DE CEDER OM TE
HAKKEN EN TE ONTWORTELEN EN
DE PALMBOOM ALLEEN TE LATEN
STAAN. (16) MAAR DE PALMBOOM
SCHREEUWDE HET UIT EN ZEI:
'HAK DE CEDER NIET OM, WANT
WIJ BEIDE ZIJN [FAMILIE] VAN
ELKAAR.' ZO WERD DE CEDER
GESPAARD DOOR DE BESCHERMING
VAN DE PALMBOOM (17) EN NIET
[OMGEHAKT].

TIJDENS DE NACHT ONTWAakte IK
UIT MIJN DROOM en zei tegen mijn
vrouw Sarai: (18) '[Ik] HEB EEN
DROOM GEDROOMD [EN IK] BEN
BANG VANWEGE DIE DROOM.' ZIJ
ZEI TEGEN MIJ: 'VERTEL MIJ JE
DROOM, OPDAT IK (HEM) KEN.'
TOEN VERTELDE IK HAAR DIE
DROOM (19) [EN MAAKTE HAAR DE
UITLEG VAN DIE] DROOM [BEKEND.
IK ZEI: 'ER ZIJN MANNEN]

<p>c en zij zullen mij doden, d en jou in het leven laten.</p> <p>13a Zeg toch, dat jij mijn zuster bent, b opdat het mij omwille van jou welga, c en ik omwille van jou in leven moge blijven.'</p> <p>14a Toen Abram Egypte binnentrok</p>	<p>die van plan zijn mij te doden en jou alleen te laten.</p> <p>Dit is de enige gunst (20) [die je mij zult bewijzen]: op elke [plaats] waar [wij zullen zijn, zeg] over mij: "Hij is mijn broer"; dan zal ik met jouw hulp in leven blijven en mijn leven redden door jou</p> <p>(21) [... Zij zijn van plan] JOU VAN MIJ WEG TE N[EM]EN EN MIJ TE DODEN.' EN SARAI HUILDE DIE NACHT VANWEGE MIJN WOORDEN (22) [...] ... [...] EN FARAO ZO[AN ... EN] SARAI [ZAG ER VAN AF MET MIJ] NAAR ZOAN TE GAAN. (23) [ZIJ HOEDDE] ZICH ER [UI]TERMATE VOOR DAT IEMAND HAAR ZAG, [VIJF JAAR LANG]. MAAR NA DIE VIJF JAAR (24) [KWAMEN] DRIE MANNEN, DIE BEHOORDEN TOT DE AANZIENLIJKE VAN EGYPT[E ... BODEN] VAN FARA[O] ZOA[N] VANWEGE MIJN WOORDEN EN VANWEGE MIJN VROUW EN ZIJ GAVEN (25) [MIJ VEEL GESCHENKEN EN VROEGEN] MIJ GOEDE EN WARE WIJSHEID [TE DOEN KENNEN]. TOEN LAS IK IN HUN TEGENWOORDIGHEID VOOR UIT [HET BOEK VAN] DE WOORDEN VAN HENOCH (26) [...] DE HONGERSNOOD (?) DIE [...] EN NIET [...] BESLOTEN ZIJ] TE BLIJVEN, TOTDAT MIJN WOORDEN (27) [...] MET VEEL ETEN EN DRINKEN [...]</p>
--	---

ZAGEN DE EGYPTENAREN
DAT DE VROUW ZEER
SCHOON WAS.

15a En toen de vorsten van
Farao haar zagen, roemden
zij haar bij Farao,

DE WIJN (28-29) [...] [...] [...] (30) [...] HIJ AT [...] 31-33

Kolom XX

(1) [...] ... [...] (2) ' [...] HOE [...] EN PRACHTIG IS DE VORM VAN HAAR GELAAT EN HOE (3) [LIE] FELIJK EN HOE FIJN IS HET HAAR VAN HAAR HOOFD; HOE MOOI ZIJN HAAR OGEN EN HOE BEGEERLIJK IS HAAR NEUS, JA DE HELE GLANS VAN (4) HAAR GELAAT IS [...]! HOE MOOI ZIJN HAAR BORSTEN EN HOE PRACHTIG HEEL HAAR BLANKE TINT! HAAR ARMEN, HOE PRACHTIG ZIJN DIE, EN HAAR HANDEN, HOE (5) VOLMAAKT! HOE [VERRUKKELIJK IS] DE AANBLIK VAN HAAR HAND[EN], HOE MOOI ZIJN HAAR HANDPALMEN EN HOE SLANK EN FIJN AL DE VINGERS VAN HAAR HANDEN! HAAR BENEN, (6) HOE MOOI ZIJN ZIJ, EN HOE VOMAAKT HAAR DIJEN! GEEN VAN DE MEISJES EN BRUIDEN DIE DE BRUIDSKAMER ZIJN BINNENGEGAAN, IS MOOIER DAN ZIJ. MEER DAN ALLE (7) VROUWEN STRAALT ZIJ IN SCHOONHEID EN HAAR SCHOONHEID OVERTREFT (DIE VAN) HEN ALLEN. AAN AL DEZE SCHOONHEID PAART ZIJ VEEL WIJSHEID; KORTOM, WAT ZIJ HEEFT (8) IS MOOI.'

Toen de koning de woorden van Horqanos en de woorden van zijn twee metgezellen hoorde, die alle drie eenstemmig spraken, KREEG

<p>b <i>zodat de vrouw naar het huis van de Farao gehaald werd.</i></p>	<p>HIJ HAAR HARTSTOCHTELIJK LIEF. (9) <i>Hij gaf bevel haar terstond te halen.</i> TOEN HIJ HAAR ZAG, STOND HIJ VERBAASD OVER HAAR SCHOONHEID EN HIJ NAM HAAR ZICH TOT VROUW. TOEN TRACHTTE HIJ MIJ TE DODEN, MAAR SARAI ZEI (10) TEGEN DE KONING: 'Hij is MIJN BROER,' <i>waarop het mij wel ging om haar.</i> ZO BLEEF IK, ABRAM, GESPAARD DANKZIJ HAAR EN WERD NIET GEDOOD.</p>
<p>16a <i>En hij deed Abram wel om haar;</i></p>	
<p>b ZODAT HIJ SCHAPEN, RUNDEREN, EZELS, SLAVEN, SLAVINNEN, EZELINNEN EN KAMELEN ONTVING.</p>	<p>Ik, (11) ABRAM, WEENDE BITTER, IK EN LOT, DE ZOON VAN MIJN BROER, MET MIJ, DIE NACHT TOEN SARAI MET GEWELD BIJ MIJ VANDAAN GEHAALD WERD. (12) DIE NACHT BAD EN SMEEKTE IK, IK VROEG OM GENADE EN ZEIDE IN SMART, TERWIJL MIJN TRANEN STROOMDEN: 'GEZEGEND BEN JIJ, ALLERHOOGSTE GOD, MIJN HEER, TOT IN ALLE (13) EEUWIGHEID, JIJ DIE HEER EN HEERSER BENT DOOR TEGEN HEN GERICHT UIT TE OEFENEN: NU (14) ROEP IK TOT JOU, MIJN HEER, VANWEGE FARAO ZOAN, DE KONING VAN EGYPTTE, OMDAT HIJ MIJN VROUW MET GEWELD BIJ MIJ VANDAAN GEHAALD HEEFT. DOE MIJ RECHT BIJ HEM EN LAAT ZIEN UW GROTE HAND (15) TEGEN HEM EN ZIJN GEHELE FAMILIE; LAAT HET HEM NIET GELUKKEN DEZE NACHT MIJN</p>

17a *Maar de Heer sloeg Farao met zware plagen, evenals zijn huis, vanwege Sarai, de vrouw van Abram.*

VROUW VOOR MIJ ONREIN TE MAKEN, OPDAT MEN MOGE WETEN, MIJN HEER, DAT JIJ HEER BENT OVER ALLE KONINGEN DER (16) AARDE.' ZO WEEDE EN LEED IK. *Die nacht zond de Allerhoogste God hem een plaaggeest om hem en al zijn familieleden te kwellen, een (17) boze geest.*

DEZE KWELDE HEM EN AL ZIJN FAMILIELEDEN, ZODAT HIJ HAAR NIET VERMOCHT TE NADEREN; HIJ HAD GEEN GEMEENSCHAP MET HAAR, OPSCHOON HIJ (18) TWEE JAAR BIJ HAAR WAS. AAN HET EINDE VAN DE TWEE JAAR WERDEN DE KWELLINGEN EN PLAGEN DIE HEM EN AL ZIJN FAMILIELEDEN OVERKWAMEN, HEFTIG EN STERK. HIJ LIET (19) ALLE WIJZ[EN] VAN EGYPTEN EN ALLE BEZWEERDERS ONTBIEDEN SAMEN MET ALLE ARTSEN VAN EGYPTEN OM TE ZIEN OF ZIJ HEM EN (20) ZIJN FAMILIELEDEN VAN DIE PLAAG KONDEN GENEZEN. MAAR GEEN VAN DE ARTSEN, BEZWEERDERS NOCH EEN VAN DE WIJZEN KON ZIJN GENEZING TOT STAND BRENGEN, WANT DIE GEEST SLOEG HEN ALLEN, (21) ZODAT ZIJ WEGVLUCHTTEN.

DAAROP KWAM HORQANOS TOT MIJ EN SMEEKTE MIJ DAT IK ZOU GAAN BIDDEN VOOR (22) DE KONING EN MIJN HANDEN OP HEM ZOU LEGGEN, OPDAT HIJ MOCHT HERSTELLEN, WANT IN EEN [DR]OOM HAD HIJ [MIJ] GEZIEN.

	<p>MAAR LOT ZEI TEGEN HEM: 'MIJN OOM ABRAM KAN NIET BIDDEN VOOR (23) DE KONING, ZOLANG SARAI, ZIJN VROUW, BIJ HEM IS. NU DAN, GA, ZEG TOT DE KONING DAT HIJ ZIJN VROUW VAN ZICH WEGZENDT NAAR HAAR MAN. DAN ZAL HIJ VOOR HEM BIDDEN EN ZAL HIJ HERSTELLEN.'</p> <p>(24) TOEN HORQANOS DE WOORDEN VAN LOT HOORDE, GING HIJ DE KONING ZEGGEN: 'AL DEZE KWELLINGEN EN PLAGEN (25) WAARMEE MIJN HEER DE KONING GEKWELD EN GEPLAAGD WORDT, GESCHIEDEN VANWEGE SARAI, DE VROUW VAN ABRAM. LAAT MEN TOCH SARAI TERUGBRENGEN NAAR ABRAM, HAAR MAN; (26) DAN ZULLEN DEZE PLAAG EN DE ETTERGEEST VAN JOU WIJKEN.'</p> <p>Toen ontbood [<i>de ko</i>]ni[ng] mij en zei tegen mij:</p> <p>'Wat heb jij me aangedaan vanwege [<i>Sara</i>]</p>
<p>18a Toen riep Farao Abram,</p> <p>b en zei:</p> <p>c 'Wat heb je me aangedaan?</p> <p>d Waarom heb jij mij niet meegedeeld, dat zij jouw vrouw was?</p> <p>19a Waarom heb jij gezegd:</p> <p>"Zij is mijn zuster,"</p> <p>b zodat ik haar mij tot vrouw genomen heb?</p> <p>c En nu, ziehier jouw vrouw,</p> <p>d Neem haar</p> <p>e en ga heen.'</p>	<p>dat je mij gezegd hebt: (27) "Zij is mijn zuster," terwijl zij jouw vrouw was,</p> <p>zodat ik haar mij tot vrouw genomen heb.</p> <p>Hier is jouw vrouw!</p> <p>Neem haar,</p> <p>ga heen</p> <p>en vertrek uit</p> <p>(28) het ganse rijksg gebied van Egypte.</p> <p>NU DAN, BID VOOR MIJ EN VOOR</p>

<p>20a <i>En Farao gaf enige mannen omtrent hem opdracht,</i></p> <p>b <i>en zij deden hem, zijn vrouw en al wat hij bezat uitgeleide.</i> [Gn 13,2]</p> <p>13,1a <i>Abram trok uit Egypte naar het zuiden, hij en zijn vrouw en al wat hij bezat, en Lot met hem.</i></p> <p>2 <i>Abram nu was zeer rijk aan vee, aan zilver, en aan goud.</i></p>	<p>MIJN FAMILIE, OPDAT DEZE BOZE GEEST VAN ONS VERDREVEN WORDE.' TOEN BAD IK [DAT] HIJ GENEZEN [MOCHT WORDEN] (29) EN IK LEGDE MIJN HANDEN OP ZIJN [HOOF]D. TOEN WEEK DE PLAAG VAN HEM EN WERD DE BOZE [GEEST VAN HEM] VERDREVEN, ZODAT HIJ HERSTELDE. DE KONING STOND OP EN GAF (30) MIJ OP [D]IE [DAG] VEEL GESCHENK[EN]. DE KONING ZWOER MIJ ONDER EDE DAT HIJ HAAR NIET [GENADERD WAS EN GEEN GEMEENSCHAP MET] HAAR [HAD GEHAD]. HIJ BRACHT MIJ (31) SARAI TERUG EN DE KONING GAF HAAR [V]EEL [ZILVER EN G]OUD, VEEL KLEREN VAN FIJN LINNEN EN PURPER EN [STELDE SLAVINNEN] (32) TOT HAAR BESCHIKKING, (ONDER WIE) OOK HAGAR. HIJ DR[OE]G HAAR AAN MIJ OVER <i>en wees mij mannen aan,</i></p> <p><i>die [mij uit het land Egypte] zouden breng[en].</i></p> <p>(33) <i>Ik, Abram, ging met een zeer grote veestapel en ook met zilver en goud heen en trok uit [Egypte].</i> Lot, (34) <i>de zoon van mijn broer, [ging] met mij.</i> LOT HAD OOK EEN GROTE VEESTAPEL VERWORVEN EN VOOR ZICH EEN VROUW UIT [DE DOCHTERS VAN EGYPT]E GENOMEN. [cf. 1QapGen xx,33]</p>
---	---

<p>3 <i>En hij ging van de ene pleisterplaats naar de andere vanuit het zuiden</i></p> <p><i>tot bij Betel, de plaats waar zijn tent het eerst had gestaan, tussen Betel en Ai</i></p> <p>4a <i>naar de plaats van het altaar, dat hij daar vroeger gemaakt had</i></p> <p>b <i>en Abram riep daar de naam van de Heer aan.</i></p>	<p><i>Ik le[gerde mij]</i></p> <p>Kolom XXI</p> <p><i>(1) op iedere plaats van mijn legerplaatsen, totdat ik Betel bereikte, de plaats waar ik een altaar had gebouwd. IK BOUWDE HET OPNIEUW</i></p> <p><i>(2) [EN] BRACHT DAAROP BRANDOFFERS EN EEN SPIJSOFFER VOOR DE ALLERHOOGSTE GOD. Ik riep daar de naam van de Heer van het Universum aan, LOOFDE DE NAAM VAN GOD EN PREES (3) [G]OD. DAAR DANKTE IK GOD VOOR DE GEHELE VEESTAPEL EN (ALLE) GOED DAT HIJ MIJ GEGEVEN HAD, EN OMDAT HIJ MIJ BEGUNSTIGD EN (4) BEHOUDEN NAAR DIT LAND TERUGGEBRACHT HAD.</i></p>
---	---

Hans Debel (red.)

De rollen van de Dode Zee

Vlaamse Bijbelstichting Leuven

Uitgeverij Acco Leuven / Den Haag

VERSLAGBOEK VLIEBERGH-SENCIELEERGANG

BIJBEL

2010

Eerste druk : 2011

Gepubliceerd door

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven (België)
E-mail : uitgeverij@acco.be - Website : www.uitgeverijacco.be

Voor Nederland :

- *Uitlevering* : Centraal Boekhuis bv, Culemborg
- *Correspondentie* : Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag

Omslagontwerp : www.dsigngraphics.be

Omslagillustratie: Lika Tov

© 2011 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

D/2011/0543/295

NUR 700

ISBN 978-90-334-8591-1